

Modern Devletin Kısa Hikâyesi

Tarihin her çağında bugünkü anlamda bir devlet mekanizması yoktur. Tarihteki devletleri bugünkü modern devletlerle karıştırmak siyasi sohbetleri kısırlaştırmakta ve çıkmaza sokmaktadır. Devlet dediğimiz şey, çağına göre farklı anlamlar yüklenecek bir kavramdır. Ama işi basitleştirelim. Modern devletler ve modern öncesi devletler olarak ikili bir ayırım yapalım. Modern öncesi devlet denildiği zaman akılda genellikle krallar, sultanlar, hanedanlar, feodal beyler canlanmalıdır. Zira modern öncesi devlet kavramında bir kurumsal yapıya değil, genellikle hanedana veya bir şahsa gönderme vardır. Yani devlet, şahıslar üzerinde ve şahısları aşkın bir yapı değil. Devlet şahsının kendisidir.

“Devlet benim; benden sonrası fırtınadır.”

On Dördüncü Louis'nin bu sözü modern öncesi devletleri en iyi anlatan cümledir. Tabii ki modern devlet öncesinin de kendisine ait kurumları vardır. Ancak bu kurumların yegâne amacı kralın iktidarına hizmettir. Ayrıca bu kurumların ne toplumsal yapıyla sürekli bir ilişkisi vardır ne de ülkenin uçlarına ulaşabilecek ve devletin bekası için kolektif iyiliği amaç edinmiş bir ereği vardır. Marksist bir okuma “*devletlerin hiçbir zaman kolektif iyiliği savunmadığını*” iddia edebilir. Ancak modern devlet kompleks bir oluşumdur. Yeri geldiği zaman kendi çıkarını halkla da birleştirir. Bu modern devletin hikâyesi ile daha iyi anlaşılacaktır.

Orta Çağ Avrupası ve Vasallık Sistemi

Orta Çağ Avrupası'ndaki siyasal dinamiklerin sonucu olarak oluşan modern devlet formasyonunu anlamak adına Orta Çağ Avrupası'na bakmak gerekir. Roma'nın yıkılışından sonra içine kapanık bir coğrafyaya dönüşen ve köy ekonomisinin hüküm sürdüğü Avrupa, siyasal açıdan feodal beyler tarafından yönetilmekteydi. (Paramparça olmuş siyasi bir harita düşünebilirsiniz, her vilayetin bir prenslik olduğu bir siyasi coğrafya.) Lordlar, şato duvarlarının arkasında krala karşı pek de sadakatli değildiler. Aslında kral da onlardan biriydi. Kral da bir feodal beydi. Ancak o, eşitler arasında birinciydi ve sembolik bir güce sahipti.

Peki, kral ve lordları bir arada tutan neydi? Kısacası istilacılar, dış düşmanlar ve barbarlar. Lordlar, kendi sınırları içerisinde kralları pek umursamazdı. Ancak her lord, hâkim olduğu sınırlı coğrafya içinde sınırlı bir güce sahipti. Düşman ordusuna karşı tek başlarına mücadele edemezlerdi. Bundan dolayı feodal beyler, düşmanı ufukta görününce kralın kıymetini anlar ve hemen onun gölgesinde toplanırlardı. Böylece savaş tehdidi krallar ve lordlar arasında siyasi bir birlik sağladı. Bu zamanlarda lordlar, krala

vergilerini verir ve onu askerî açıdan destekleyerek kendilerini ve içinde buldukları vasallık sistemini güvence altına almaya çalışırlardı.

Vasallık sistemini bir piramit olarak düşünmek mümkündür. Tepede kral, ardından lordlar ve lordlara biat eden diğer vasallar. Savaş sonrasında bu ittifak dağılır, herkes kendi yağında kavrulmaya devam ederdi. Ancak on birinci ve on ikinci yüzyıl ile beraber Avrupa ölü toprağını üzerinden atar ve Avrupa karasında ticaret gelişmeye başlar. Bu başlangıç bir burjuva sınıfını çıkarır. Bu sınıfın ekonomik dinamizmi modern devlete giden süreçte önemli bir etken oluşturmuştur. Bu etken ise kralların burjuvalardan topladığı vergilerdir.

Şiddet ve Vergi Tekeli Eşittir Modern Devlet mi?

Norbert Elias (2013), modern devletin oluşum dinamiğini, şiddet ve vergi tekeli ile açıklamaktadır. Elias *Batı'nın Dinamiği* kitabında bu monopolün oluşumunu şöyle bir hikâyeye ile anlatmaya başlar: Fransa Kralı Philippe August halefine yazdığı vasiyetnamesinde, halefinin vergi toplamaktan kaçınmasını ister. Çünkü Philippe, iktidarı sırasında yapmak zorunda kaldığı savaşlardan ötürü sürekli halktan vergi toplamak zorunda kalmıştır. Bundan ötürü de sürekli halk isyanları ile karşı karşıya kalmıştır. On ikinci yüzyılda halka vergi vermenin bir ödev olduğunu kimseye anlatamadık. Halk, vergiyi kendisine kesilen haraçtan başka bir şey olarak görmezdi. Bu yüzden savaş masrafları için vergi toplamak, krallar için bir baş belası olabiliyordu. Ancak vergi zamanla kanıksanacak ve doğal bir ödev olarak kabul edilecektir. Ne de olsa insan neye alışmıyordu!

100 Yıl Savaşları: Artık Vergi Vermek Âdettendir

“Savaş yapmak devlet yapmaktır; devlet yapmak savaş yapmaktır.”

Charles Tilly

Özellikle 100 Yıl Savaşları'yla vergi vermek sorgulanamaz hale gelecektir. Düzenli vergi toplamayı başarabilen krallar, düzenli ve güçlü bir orduya sahip olmaya başlamışlardır. Düzenli bir orduya sahip olan krallar ise ticaret yollarının güvenliğini sağlayabilmiştir. Krallar daha fazla vergi toplamak için ise ticareti daha da kolaylaştırmaya çalışmışlardır. Bu kolaylık ise ancak ülke genelinde tek geçerli bir kanunla, tartı ve değişim sistemiyle mümkün olabilirdi. Böylece krallar, ülke içinde tek bir hukuk sisteminin uygulanmasını sağlayarak daha düzenli ve sürekli vergi toplamayı başaramışlardır.

Düzenli vergi toplamak ise sürekli ve güçlü bir ordunun kurulmasını sağlayabilmiştir. Böylece krallar, sınırları içerisinde bulunan diğer feodal beylerin sonunu getirecek güce sahip olmuşlardır. Bunun sonucunda kral, kendi topraklarında tek yetkin ve etkin siyasi unsur olarak tek başına kalmıştır. Bunun adı ise merkezî otoritedir. Kısacası Elias'a göre (2013), modern devletin oluşumu vergi ve şiddet tekellerinin arasındaki karşılıklı beslenmeye dayanmaktadır.

Şiddet ve Yargı Tekelinin Kurulması

Avrupa'da meydana gelen Yüz Yıl Savaşları, başlangıçta sembolik gücü olan kralların diğer lordlara tahakküm kurmasını kolaylaştırdı. Krallar, lordları yavaş yavaş eleyerek kendi topraklarındaki tek egemen askerî ve siyasal güç haline gelmeyi başarmışlardır. Aristokrasi kral karşısında zayıflamıştı. On Dördüncü Louis bütün aristokrasiyi Versailles sarayına hapsedmişti.

Tek egemen güç haline gelen krallar, topraklarında bir istikrar sağlamışlardı. Avrupa'nın güvensiz ortamında gerileyen ticaret, kralların sağladığı güven ortamıyla gelişmeye başlamıştır. Krallar, ülke içinde ticareti kolaylaştıran ve bölgesel farklılıkların aşılmasını sağlayan ortak kanunların uygulanmasını sağlayabilmişlerdir. (Örneğin iki bölge arasında farklılaşan ölçme ve tartma rejimi tüccarların zarar görmesine sebep olabilmekteydi. Fakat bunun tüm ülkede tek bir standartta uygulanması ticareti kolaylaştırmaktaydı.) Böylece, ticaret hacmi artmış ve kralın topladığı vergi miktarı da artmıştır. İleriki zamanlarda mutlak bir dönüştürücü güce sahip olacak burjuvazi daha da büyümeye başlamıştı.

Burjuvazinin gelişimi kralı, kralın güçlenmesi burjuvaziye güçlü kılmıştır. Bu şekilde kral askerî olarak daha çok güçlenebilmiştir. Kral, sahip olduğu orduyla ülke genelinde denetimi sağlaması ve burjuvazi ile kurduğu ittifak sonucunda aristokrasiye dize getirmiştir. Krallar, şiddet üzerinde kendi tekellerini kurmuştur (Elias, 2013).

Şiddet Tekeli Nedir: Şeriatın Kestiği Parmak Acımaz

Ülkede silah kullanma yetkisi artık yalnızca kralın askerlerindedir. Tek yargılayıcı ve cezalandırıcı kurum krallık müesseseleridir. Yani artık kralın askerleri dışında kimse bir başkasını öldürmezdi. Oysa Orta Çağ Avrupası'nda düello kültürü vardı. Biri sizin düşmanınızsa onu yok etmek en mantıklı seçenektir. Krallar buna dur dedi ve kendi yargılama ve cezalandırma sistemlerini geliştirdi. Artık düello yasa dışıydı. Yalnızca devlet, kendi uyruğunun ölümüne ve yaşamına karar verebilirdi.

Kurumsallaşma

Burjuvazi ve aristokrasi arasındaki çekişme kralı daha güçlü kıldı. Bu çekişme mutlak monarşileri getirdi. Kralın mutlak bir güce ulaşması krala ve onun tacına yönelik fikirlerin geliştirilmesine neden oldu. Bu, devletin kurumsallaşmasına yönelik önemli bir fikirsel aşamayıdır. Artık kral ve taç farklı şeyler olarak görülmeye başlanmıştır. Kral devletin kendisi değildir. Devletin gelip geçici bir yöneticisiydi. Aslında bu süreç bir kurumsallaşma süreci olarak da anlatılabilir. Krallar güçlüydü fakat bu güç akışkandı (Gellner, 1992; Elias, 2013).

Diğer yandan vergi toplamak artık gelişmiş bir bürokratik örgüt ile mümkün olabiliyordu. Ayrıca kral merkezî otoritesinin bir yansıması olarak atadığı memurlarının da kalifikasyonuna önem vermeye başlamıştı. Çünkü bütün bunlar onun bekası için önemliydi. Bununla beraber, Avrupa'da hanedanlar arasındaki rekabetler artmıştı. Düşmana karşı daha nitelikli olmak gerekiyordu. Bu sebeple krallar kurumsal bir idari teşkilat oluşturmak adına askerî ve sivil okullar açarak gelişen bürokrasi için nitelikli bir insan kaynağı sağlamaya çalışmışlardır.

Ancak kralların kendi bekası ve iktidarı için oluşturdukları kurumlar, ortaya devesa bir mekanizmayı çıkardı: bürokrasi. Krallar devesa idari örgüt içinde artık tam da hür olamazdı. Yani kral artık idari örgütün ihtiyaçlarını da gözetmek ve bu örgütü idare etmek için dikkatli davranmalıydı. Bürokratik örgüt modern disiplinlere göre yönetilmeliydi. Kral artık her bir kararında bütün bunları aklında tutup hareket etmeliydi.

Devlet ve Ulus Entegrasyonu

Modern devlet oluşumunu da iki aşamada değerlendirmek gerekir. Şu âna kadar anlatılan, modern devletin ilk aşamalarıdır. Yani modern devletin mutlakiyetçi dönemidir. Modern devletin bu aşamasının ulus devlet aşamasından farkı, insanların birliğini ulusa sadakat değil, *krala veya hanedanlığa sadakatin oluşturması ve kültürel bütünleşme politikasının sistematik şekilde uygulanmamasıdır* (Zabunoğlu, 2018). Burjuvazinin ekonomik bir güçten siyasal bir güce evrilmesi ve Aydınlanma çağının getirdiği evrensel ve sistematik düşüncelerin devletin tarafından benimsenmesi veya benimsenmek zorunda kalmasıyla modern mutlakiyetçi devlet, ulus devlete doğru evrilme yoluna girmiştir.

Kapitalizm ve Ulus Devlet

Kapitalist evre öncesi devlet, halkı zamanı geldiğinde *sağlanması gereken bir ineekten* farklı görmüyordu. Ancak kapitalist evre, Sanayi Devrimi ve özellikle devletler arasındaki rekabet devletin halka olan bakışını

değiştirdi. Çünkü sağlıklı ve eğitimi bir halkın kralın veya artık devletin gücüne güç kattığı anlaşılmıştı. Özellikle Sanayi Devrimi ile beraber insanlara temel bir eğitim verilmeliydi. Çünkü makine çağında sayabilmek önemliydi. Ayrıca devlet bürokrasisi halkı yönlendirmek için halkın okuma yazmasına ihtiyaç duymaktaydı. Sonuç olarak eğitimi halka doğru genişletmek kaçınılmazdı. Başka bir deyişle, kapitalist dönüşüm ve Sanayi Devrimi ile belirli bir düzeyde eğitim almış işçilere ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu talep, ilkokulların yaygınlaşmasına ve ülkede tek ve standart bir dilin hâkim olmasıyla sonuçlandı. Kısacası devlet, eğitim üzerinde de bir tekel kurmaya başlamıştır (Gellner, 1992).

Diğer yandan Sanayi Devrimi ile beraber artan kentleşmenin yarattığı salgınlar, bulaşıcı hastalıklar gibi sağlık sorunları iş gücü için bir verimsizlik kaynağıydı. Devlet istikrarı için halkı kendi haline bırakamazdı. Böylece devletin sağlık alanında yatırımları başlamıştır.

Kral Devletinın Çöküşü Ulusun Devletin Yükselişi

Başlarda kraldan ibaret olan devlet, yukarıda bahsedilen ihtiyaçlar ile beraber devasa bir mekanizma haline geldi ve kral bu mekanizma karşısında güçsüzleşti. Kral artık suyun başını tutmuyordu ve her şeyi de kontrol edemezdi. Kral yalnızlaşmıştı. Kralın sınıfsal olarak bağlı olduğu aristokrasi çökme noktasındaydı ve buna kralın bizzat kendisi sebebiyet vermişti. Burjuva sınıfı halkı yanına alarak kralı ve aristokrasiyi devirmiş, zamanla temsili sistem ile yönetilen bir rejim getirmişlerdir.

Özellikle kültür politikalarının ülke genelinde uygulanması ve okuma yazma oranının artması, gazete okuma oranının artması başkentlerde ve çeperlerinde ortak bir kamuoyu inşasına el verdi. Artık halk devlet politikalarından etkileniyor ve buna reaksiyon gösterebiliyordu. Bunun en çarpıcı ve dönüştürücü örneği Fransız Devrimi ile yaşanmıştır (Anderson, 1993; Zabunoğlu, 2018).

Ulus Devlet ve Ulusalılık

Devlet, topraklarındaki dağınık toplulukları zamanla şekillendirmiştir. Aynı zamanda milliyetçi akımlar da bu sürecin bir katalizörü olmuştur. Devletin oluşturduğu bu ulus, kendisine tanınan haklar doğrultusunda temsili sistem veya farklı mekanizmalarla tercihlerini devlet mekanizmasında somutlaştırmıştır. Bu da modern devletin ulus devlet görüngüsünü oluşturmuştur.

Bütün ulus devletlerin veya modern devletlerin aynı yolu takip ettikleri söylenemez. Fakat bu yolu takip etmeyen birçok siyasi otorite modern devletin gelişiminde ortaya çıkan kurumları kopyalamıştır veya kopyalamak zorunda kalmıştır. Batı-Avrupa çıkışlı bu siyasi üretim yeri geldiğinde ihraç, yeri geldiğinde

ithal edilmiştir. Günümüzde ise uluslararası sistem hala ulus devletlere dayalı bir şekilde işlemektedir. Yani ulus, hala aşılammış bir siyasi inovasyondur. Bütün siyasi akımlar bir şekilde ulus fikri ve ulus devlet ideolojisi ile barışıktır. Bu kavramları kendi ideolojisi içinde eritmek durumundadır.

Ulus Devlete Küreselci Saldırı

Diğer yandan ulus-devlet ideolojisine en büyük karşı saldırının Neo-liberalizm ve Küreselcilik ile geldiği söylenebilir. Ulus devlet savunucuları ve küreselciler dün yadaki iki kutbu temsil etmektedirler. Ancak dünya geneline bakıldığında küreselcilerin hâkim olduğu söylenebilir. Ulus devlet savunucularının ülkelerin sosyolojik yapılarına bağlı olarak sol veya sağ ideolojilerde oldukları da söylenebilir. Örneğin Fransa’da ulus devlet savunucusu olan Ulusal Birlik Partisi’nin öncülerinden Marine Le Pen ve “Boyun Eğmeyen Fransa”nın lideri Jean-Luc Mélenchon biri sağ, biri ise sol tandanslıdır. Ancak bu iki lider sürekli “aşırılıkla” anılmaktadır. Çünkü küreselci dünya düzleminde kurulmak istenen sisteme bir şekilde karşı duruş göstermeleri Neo-liberaller tarafından aşırılıkla anılmalarına yetmektedir. Peki, bugün ulus devlet artık marjinalleşen bir şey midir? Veya Küreselcilik ile devletin hikâyesi ne olacak?

Kaynakça

- Elias, N. (2013). Uygurluk Süreci, (Çev. Erol Özbek). İstanbul: İletişim.
- GELLNER, E. (1992), Uluslar ve Ulusçuluk, (Çev. B. Behar, G. Özdoğan), İstanbul.
- GELLNER, E. (1998), Milliyetçiliğe Bakmak, İstanbul.
- ANDERSON, B. (1993), Hayali Cemaatler, (Çev. İ. Savaşır), İstanbul.
- HOBBSBAWM, E. J. (1993), Milletler ve Milliyetçilik, (Çev. O. Hakınhay), İstanbul.
- ZABUNOĞLU, H. Gökçe. “GÜNÜMÜZDE ULUS-DEVLET”. Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 13, sy. 1 (Mayıs 2018): 535-59.

Muhammet Ali Yunus, "Modern Devletin Kısa Hikâyesi"

<https://www.fikirtepedi.com/siyaset/modern-devletin-kisa-hikayesi/>

(Yayın Tarihi: 8 Mayıs 2024).